

Підгрунтя: сучасні дебати

Елвін Плентінга

«ДУХ І ЛІТЕРА»

УДК 165.6/.8
ПЗ8

Переклад, передмова і коментарі *Олексія Панича*

Плентінга Елвін

ПЗ8 Підгрунтя: сучасні дебати / Пер. з англ. — К.: «ДУХ І ЛІТЕРА», 2023. — 384 с.

ISBN 978–617–8262–11–2

Елвін Плентінга — один із провідних представників сучасної аналітичної філософії, а також, напевно, найвидатніший аналітичний християнський філософ, лауреат надзвичайно престижної Темплтонівської премії (2017). Книжка «Підгрунтя: сучасні дебати» (англ. Warrant: The Current Debate) є першою в його унікальній серії з трьох книжок; друга книжка серії має назву «Підгрунтя і належна функція» (англ. Warrant and Proper Function), а третя — «Обґрунтована християнська віра» (англ. Warranted Christian Belief). У цій першій книжці серії Плентінга оглядає й критикує найпомітніші в англомовній епістемології погляди на обґрунтованість наших переконань про устрій світу (зокрема, Чізома, Бонжура, Поллока, Олстона, Дретске і Голдмена), а також готує ґрунт для власної теорії епістемологічного підгрунтя, яку він докладно викладає в своїй наступній книжці.

УДК 165.6/.8

Warrant: The Current Debate

Copyright © 1993 by Alvin Plantinga

Переклад виконано й видано
за грантової підтримки Фонду Темплтона
(програма New Horizons for Science and Religion
in Central and Eastern Europe).

ISBN 978–617–8262–11–2 (укр.)
ISBN 0–19–507862–4 (англ.)

© «ДУХ І ЛІТЕРА», 2023

ЗМІСТ

Вступне слово перекладача	9
Короткий огляд.	19
Передмова	20
1. Виправдання, інтерналізм і деонтологія	29
I. Інтерналізм	32
II. Виправдання.	34
III. Класичний деонтологізм	43
IV. Деонтологія та інтерналізм	48
A. Перший інтерналістський мотив	55
Б. Другий інтерналістський мотив	56
В. Третій інтерналістський мотив	60
V. Повернімося в сьогодення	64
2. Класичний інтерналізм Чізома	72
I. Центральна ідея.	74
II. Спростування класичного інтерналізму Чізома	82
A. П1.	82
Б. П5а.	88
III. Виправдання чи підґрунтя.	92
3. Посткласичний інтерналізм Чізома.	98
I. Пояснення посткласичного інтерналізму Чізома ...	101
II. Проблеми з посткласичним інтерналізмом Чізома.	105
A. Аксіологічна невизначеність	106
Б. Невмотивований інтерналізм	108
В. Жоден набір баз підтверджувальних даних не має необхідного зв'язку з епістемічним підґрунтям.	110
Г. Психологічних властивостей недостатньо для підґрунтя.	123

4. Когерентизм	127
I. Звичайний фундаменталізм	130
A. База та підтримка	133
B. Належна базовість.	134
1. Шість фундаменталістських тез	137
2. Проти міркування у колі	141
II. Когерентизм	145
A. Характеристика когерентизму	146
B. Спростування когерентизму	149
III. Класичний фундаменталізм.	155
5. Когерентизм Бонжура	159
I. Пояснення когерентизму Бонжура	160
A. Виправдання та підґрунтя	160
B. Узгодженість	164
B. Інші вимоги до підґрунтя	167
Г. Мета виправдання	168
1. Другий засновок	170
2. Перший засновок	172
Д. Виправдання апіорних переконань.	174
II. Аналіз когерентизму Бонжура	175
A. Класичний фундаменталізм і довіра до розуму	176
1. Попередні питання.	176
2. Бонжурове виправдання емпіричних переконань	189
(а) Узгодженість і правдоподібність істини I ...	189
(б) Узгодженість і правдоподібність істини II. ...	190
(в) Узгодженість в довгостроковій перспективі?	192
(г) Докастична презумпція	193
3. Узгодженість та підґрунтя.	196
(а) Жодних рівнів для підґрунтя	196
(б) Узгодженості недостатньо для підґрунтя.	197
(в) Узгодженість не необхідна для підґрунтя ...	200

6. Баєсівський когерентизм і підґрунтя	202
I. Пояснення баєсіанства	204
А. Статистична й нормативна ймовірність	204
Б. Рівні переконання	207
В. Умови раціональності	210
1. Узгодженість	210
2. Обумовлення та кінематика ймовірності.	214
II Баєсіанство та підґрунтя	221
7. Баєсівський когерентизм і раціональність	229
I. Різновиди раціональності.	230
А. Раціональність цілей та засобів	
і раціональність Фолі	230
Б. Арістотелева раціональність	233
В. Раціональність як ухвали розуму	234
Г. Деонтологічна раціональність.	235
Д. Раціональність як душевне здоров'я	
і належна функція.	237
II. Баєсівські обмеження та раціональність	238
А. Узгодженість	240
1. Аргумент голландської книги	240
2. Глибший аргумент цілей та засобів.	244
3. Аргумент від ідеальності.	246
4. Аргумент від аналогії	250
Б. Обумовлення та кінематика ймовірності.	253
В. Рефлексія	255
1. Пояснення	255
2. Чи вимагає раціональність Рефлексії?.	266
8. Квазі-інтерналізм Поллока	276
I. Епістемічні норми Поллока	277
А. Виправдання	277
Б. Норми	279
1. Природа норм.	279
2. Нормативність епістемічних норм	281
II. Виправдання та об'єктивне виправдання	284

III. Проблеми.	287
А. Рівні підґрунтя	287
Б. Неправильні норми та ідентичність понять	288
IV. Нові напрями	298
9. Релаєбілізм.	307
I. Виправдання Олстона	311
А. Поняття виправдання	311
Б. Питання про виправдання Олстона	315
1. Звідки воно прийшло?	315
2. Виправдання Олстона і близько недостатнє для підґрунтя	320
II. Релаєбілізм Дрецьке.	323
А. Засаднича ідея.	323
Б. Проблеми	327
III. Релаєбілізм Голдмена	331
А. Старий Голдмен	331
Б. Новий Голдмен	334
IV. Висновок	347
10. Перспектива і ретроспектива	352
Додаток	360
Показчик імен і назв	369

ВСТУПНЕ СЛОВО ПЕРЕКЛАДАЧА

Трилогія Елвіна Плентінги про Warrant¹ є етапною працею в історії англomовної епістемології кінця двадцятого століття. Автор не лише викладає власні епістемологічні погляди (переважно у другій книжці), а й критично оглядає інші найпомітніші епістемологічні теорії (переважно у першій книжці), а також торує несподіваний шлях від «світської» епістемології до... християнської апології (у третій і заключній книжці трилогії). Відповідно, весь цей його проєкт торкається цілої низки дослідницьких царин: не лише власне епістемології, а й сучасного богослов'я, а також, наприклад, теорії секуляризації (поширеною презумпцією якої є радикальне протиставлення «релігійного» богослов'я й суто «світської» філософії та науки). У цьому відношенні, інтелектуальний доробок Плентінги можна по праву вважати унікальним.

«Оглядовий» характер першої книжки трилогії становить унікальний виклик для її перекладача. Аналізуючи епістемологічні погляди Чізома, Олстона, Поллока, Дрекке та інших впливових авторів, Плентінга, природно, використовує в своїх міркуваннях надзвичайно широке коло властивих англomовній епістемології та її окремим напрямкам технічних термінів, які є важко перекладними й самі по собі, а надто в такій унікально розлогій термінологічній системі, де кожен термін потрібно перекладати з огляду на всі решту. Тому по ходу перекладу цієї книжки довелося скласти особливо докладний тезаурус, деякі позиції якого неодноразово уточнювалися, зокрема завдяки конструктивній і надзвичайно компетентній критиці з боку наукового консультанта. Більшість позицій цього тезаурусу достатньо просто заявити, тим самим або гарантуючи наскрізну одноманітність перекладу названих англо–

1 Alvin Plantinga. Warrant: The Current Debate. Oxford University Press, 1993; Warrant and Proper Function. Oxford University Press, 1993; Warranted Christian Belief, Oxford University Press, 2000.

мовних термінів їхніми заявленими відповідниками, або навпаки, декларуючи неможливість такої одноманітності. Натомість деякі позиції потребують окремих коментарів та пояснень.

Тезаурус

assertability — стверджуваність

Bayesian — баєсівський, баєсіанець

Bayesianism — баєсіанство

belief — переконання, віра, вірування, віра/переконання

Переклад «переконання» у цій книжці є основним, бо він єдиний з перелічених не має релігійних конотацій, які у цьому контексті здебільшого недоречні. Семантичне поле англійського belief розташоване на межі семантичних полів українських «віра» і «переконання», при тому що для обох цих українських термінів є точніші англійські відповідники (відповідно, faith та conviction або persuasion). Докладніше про складнощі з українським перекладом англійського belief у філософських контекстах див: Панич О.О. Про проблемність перекладу «belief» українською мовою (коментар перекладача) // Європейський словник філософії. Том 1. Київ: Дух і Літера, 2009. — С. 235–236; Панич О.О. Переклад філософських термінів: філософія і технологія / Філософська думка (Київ), # 3 (2010), с. 43–47. Подвійний переклад «віра/переконання» застосовано в тих поодиноких контекстах, де особливо важливо увізразнити обидва ці аспекти значення англійського belief водночас.

believe — вважати, мати переконання, вірити, бути переконаним
believe a proposition — приймати твердження як переконання, бути переконаним у твердженні

Варіант «вірити в пропозицію» звучав би контрінтуїтивно й спрямовував думку читача в хибному напрямі.

beyond reasonable doubt — понад розумний сумнів

certain — безсумнівний, певний

certainty — безсумнівність, певність, впевненість

clear and distinct — ясно та виразно

*За прецедентом перекладу Декартових «Медитацій» Олега Хомі; йдеться про впізнаваний англійський аналог Декартового виразу *clare et distincte* (зокрема, в «Короткому огляді»: *omnia quae clare et distincte percipimus, esse vera* — «всі [речі], які ми сприймаємо ясно та виразно, є істинними»).*

cognizer — пізнавець

За аналогією з наявним в українській мові словом «знавець».

coherence — узгодженість; strict coherence — строга узгодженість;
be coherent — мати узгоджені переконання

*Переклад coherence як «послідовність» у цьому контексті неможливий, бо саме так доводиться перекладати два інших важливих терміни, *sequence* та *consistency*. Докладніше про те, як саме Плентінга розрізняє терміни *coherence* та *consistency* і наскільки умовним (за браком сталих українських термінологічних відповідників) є запропонований тут переклад цих термінів, див. розділ 7, П А 4 («Аргумент від аналогії»).*

coherent — узгоджений, внутрішньо узгоджений; coherent system — внутрішньо узгоджена система
coherentism — когерентизм
coherentist — когерентист

*На превеликий жаль, ці чотири споріднених терміни — *coherence*, *coherent*, *coherentism*, *coherentist* — неможливо перекласти українською одноманітно.*

conditional — умовний, обумовлений; conditional probability — обумовлена ймовірність, conditional argument — обумовлений аргумент
conditionality — обумовленість
conditionalization — обумовлення
conditions — вимоги, умови
consistency — послідовність

Хоча так само доводиться перекладати й sequence.

contingent — контингентний, коли йдеться про твердження (відповідно, noncontingent — неконтингентний); як виняток, «випадковий», коли йдеться про обставини.

Варіант «випадковий» у цьому контексті не може бути основним, бо цей український термін радше є відповідником для accidental, incidental чи occasional. За інших обставин був би можливий переклад «обумовлений» (пор. опис значення терміна contingency в англійській Вікіпедії та словнику Merriam-Webster¹), але тут це неприйнятно, бо в низці контекстів це найточніший переклад для conditional.

credence — переконаність

Хоча так само доводиться перекладати conviction.

defeasibility — спростовність

defeater and overrider system — система спростування та подолання спростування

degree — рівень

Контекстуально можливий також описовий переклад («градація», «наскільки»).

degree of belief — рівень переконання

1 "Propositions that are contingent may be so because they contain logical connectives which, along with the truth value of any of its atomic parts, determine the truth value of the proposition. This is to say that the truth value of the proposition is contingent upon the truth values of the sentences which comprise it. Contingent propositions depend on the facts, whereas analytic propositions are true without regard to any facts about which they speak".

[https://en.wikipedia.org/wiki/Contingency_\(philosophy\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Contingency_(philosophy))

"Definition of contingency

1 : a contingent event or condition: such as

a : an event (such as an emergency) that may but is not certain to occur trying to provide for every contingency

b : something liable to happen as an adjunct to or result of something else".

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/contingency>

В поодиноких контекстах також «рівень переконаності», що перетинається з перекладом *credence*, але Плентінга інколи вживає *credence* та *belief* в одному контексті без очевидного термінологічного розподілення.

deliverance — ухвала, повідомлення

deontologism — деонтологізм

design plan — призначений устрій

doxastic — докастичний

Тобто такий, що формує opinie про щось або дотичний до формування такої opinii.

Doxastic Presumption — докастична презумпція

epistemologist — епістемолог

externalism — екстерналізм

evidence, evidences — підтверджувальні дані (основний переклад); дані, які підтверджують; підтвердження (оказіонально)

Переклад «свідчення» неприпустимий, бо це найкращий відповідник для testimony. До того ж, «свідчити» можна і в суді, а тут ідеться про об'єктивні підтвердження. З іншого боку, неприпустимий переклад «дані», бо це найкращий відповідник для data. Неприпустимий і переклад «докази», бо це найкращий відповідник для proof; до того ж, докази можуть бути і суто уможлядними, а evidence — це, в слововжитку більшості (хоча не всіх) англomовних філософів двадцятого століття, саме досвідні/емпіричні підтвердження, наявні в нас як доступні нам дані (пор. статтю «Evidence» в Стенфордській філософській енциклопедії¹).

1 "Russell, the greatest empiricist of the first half of the twentieth century, tended to think of evidence as sense data, mental items of one's present consciousness with which one is immediately acquainted. In this, he stood squarely within the tradition of classical empiricism. Quine, the greatest empiricist of the second half of the century, maintained throughout his career that evidence consisted of the stimulation of one's sensory receptors. The logical positivists held that whatever evidence there is for a given scientific theory is afforded by observation statements or 'protocol sentence', linguistic entities with suitably-restricted contents; the precise nature of the restrictions became a vigorously contested matter within the tradition itself. According to one recent and influential study, one's evidence consists of the totality of propositions that one knows (Williamson 2000). According to another, one's evidence consists exclusively of one's current mental states (Conee and Feldman 2004)".

<https://plato.stanford.edu/entries/evidence/>

Неприпустимий і переклад «підстава», бо до українського «підстава» значно ближчими є англійські reason та grounds; в різних контекстах я обидва ці терміни перекладаю як «підстава».

evidence-base — база підтверджувальних даних

evident — очевидний

evidential basis — підтверджувальна база

evidential support — підтверджувальна підтримка

evidentialist — евіденціалістський

evidentialism — евіденціалізм

evidentially supports — підтверджує та підтримує

Термін evidentially Плентінга використовує тільки у складі цього словосполучення.

faculty — здібність

foundationalism — фундаменталізм; foundation — фундамент

iff, if and only if — якщо і лише якщо

improbable — неймовірний (у протиставленні probable як ймовірному), малоімовірний

indicator — показник

internalism — інтерналізм

integrity — порядність; epistemic integrity — епістемічна порядність

Насправді integrity — це порядність у часі, тобто несуперечливість дій та/чи поглядів (принципів), взятих діахронічно, в межах якогось часового відрізка (в цьому плані integrity межує з coherence та consistency). Тому обрано переклад саме «порядність», а не «цілісність». Альтернативний переклад «чесність» гірше, бо він має не менші за «порядність» моральні конотації, але при цьому насамперед конотує «честь», «щирість», тоді як «порядність» конотує також цілісність та впорядкованість («ряд», «порядок»). Пор. також статтю «Integrity» в словнику Collins¹.

¹ “integrity

1) If you have integrity, you are honest and firm in your moral principles;

2) The integrity of something such as a group of people or a text is its state of being a united whole”.

<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/integrity>

intrinsically — властиво

justification, epistemic justification — виправдання, епістемічне виправдання

Альтернативний переклад «обґрунтування» у цьому контексті недоречний, позаяк justification для Плентінґа має цілком усвідомлені й докладно обговорювані ним моральні та правові конотації (в контексті деонтології, звідки цей термін і потрапив до епістемології). Тому потрібен український аналог, який має такі самі конотації в українській мові.

justificatory argument — виправдовувальний аргумент

likely — правдоподібно, радше за все, які шанси

Не «ймовірно», бо ймовірність — це probability.

malfunction — несправність

multiplication law — закон множення

perceptual — сприйняттєвий

prior probability — попередня ймовірність

probabilistic coherence — ймовірнісна узгодженість

probability calculus — числення ймовірності

proper basicity — належна базовість

proper function — належна функція

Переклад «належне функціонування» неприпустимий, бо якби Плентінґа мав на увазі саме процес, а не властивість, він легко міг би вжити герундій (proper functioning). Варіант «належна діяльність» також неприпустимий, бо термін «діяльність» вжито у цьому перекладі як очевидний відповідник activity.

proposition — твердження

propositional — твердженнєвий; nonpropositional — нетвердженнєвий

relevant — дотичний, відповідний

Переклад «доречний» неприпустимий, бо це основний переклад для appropriate.

reliabilism — релєбілізм
reliability — надійність
sanity — душевне здоров'я
self-evident — самоочевидний
self-presenting — самопредставний

Переклад «самоочевидний» неприпустимий, бо це б ототожнювало self-presenting та self-evident; насправді ці речі в англомовному філософуванні (зокрема в Чізома¹) щільно пов'язані, але, безумовно, не тотожні.

sensibly — осмислено
set — множина, набір
testimony — свідчення
token — прояв
truth — істина, істинність

Переклад «правда» я у цьому контексті не вживаю, за винятком лише оказіональних сталих кліше (як-от «говорити правду») бо він має насамперед не епістемологічні, а моральні конотації.

truth ratio — коефіцієнт істинності
verific — перевірений
vindication — справдження; vindicated – справджений
verificationism — верифікаціонізм
warrant — підґрунтя, епістемічне підґрунтя.

У тексті цього перекладу варіанти «підґрунтя» та «епістемічне підґрунтя» використано як повні синоніми (ні про яке інше підґрунтя Плентінзі не йдеться, але українському читачеві варто періодично нагадувати, про яке саме підґрунтя мова, оскільки українське «підґрунтя» у цьому контексті виглядає децю звичніше, ніж слово warrant, у цьому ж контексті, виглядає для англомовного читача). Переклад «підстава» неприпустимий, бо це най-

¹ "To say that a property P is self-presenting is to say this: P is necessarily such that, for every x, if x has P and considers the question whether he has P, then it is evident to x that he has P. We thus define self-presenting properties by reference, in part, to the epistemic concept of that which is evident". (Roderick M. Chisholm, Self-Presentation and the Psychological, <https://bit.ly/34Ot6hg>)

доречніший контекстуальний переклад для *reason та/чи grounds*. Переклад «підтвердження» також неприпустимий, бо для цього потрібно відмовитися від перекладу *evidence, evidences* як «підтверджувальні дані», а з цим виникають проблеми; крім того, по суті *warrant* нічого не «підтверджує» (*confirms*), а радше «гарантує» (*warrants*), хоча перекладати *warrant* як «гарант» було б кумедно; до того ж, у філософському контексті найближчі й очевидні аналоги українського терміна «підтвердження» — це або *confirmation*, або *corroboration*. Крім того, потрібно було так перекласти *warrant* в назві двох перших книжок трилогії Плентінгі, щоби можна було однокореневим словом перекласти назву третьої книжки, «*Warranted Christian Belief*», і це явно не «Підставова християнська віра» (що звучить абсурдно), і не «Підтверджена християнська віра» (ким підтверджена, Богом?). Я вважаю найдоречнішим переклад цієї назви як «Обґрунтована християнська віра», бо це показує, що християнський світогляд насправді не менше обґрунтований за будь-який інший світогляд, хоча, звісна річ, ніхто не може «підтвердити» його істинність так, аби перетворити його на «знання».

warrant transfer — передача підґрунтя; *degree of warrant* — рівень міцності підґрунтя
warranted — обґрунтований

В написанні власних імен я дотримуюсь правописних принципів, які виклав у своїй монографії 2007 року¹ й в окремій статті, опублікованій наприкінці 2021 року на загальнодоступному ресурсі Site.ua². Зокрема, я категорично не підтримую впроваджуване деякими колегами-філософами тотальне «гекання», якого, між іншим, не вимагають і останні версії «Українського правопису» (зокрема, написання «Г'юм», яке грубо викривляє оригінальне вимовляння). Так само, я не підтримую поширення на власні імена «правила дев'ятки». Ні написання «Х'юм», ні, наприклад, написання «Арістотель» не відображають жодних фо-

1 Панич О.О. Розвідки з історії скептицизму в британо-американській епістемології: Частина перша: британська модерна філософія (Гоббс, Локк, Барклі, Х'юм, Рід). Донецьк, Донецький національний університет, 2007, с. 20–30.

2 Олексій Панич. Х'юм чи Г'юм? Мілл чи Міл? Арістотель чи Аристотель? // Site.ua, <https://bit.ly/3V6OtOT>.

нетичних сполучень, принципово невластивих українській мові. Загалом я стою на тому, що в сучасній комунікативній ситуації, коли завдяки глобалізації різко зросли обсяги *усного* спілкування носіїв різних мов, написання іншомовних власних імен має бути максимально наближене до їхнього автентичного *вимовляння* (в рідній мові особи, про ім'я якої йдеться), тому пріоритет фонетичного принципу є для мене вищим за посилання на «автохтонні фонетичні традиції» (те ж таки «правило дев'ятки», хоча й це правило не без винятків) чи взаємно-однозначну відповідність символів, характерну для транслітераційного принципу. Саме тому я пишу «Елвін Плентінга», а не «Алвін Плантинга», тощо.

Цей переклад виконано й видано за грантової підтримки Фонду Темплтона (програма New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe). Висловлюю глибоку вдячність менеджерам програми за підтримку української перекладацької справи та українського філософського життя в цей драматичний для нашої країни час.

Окремо хочу подякувати науковому консультанту видання Андрієві Васильченко, поради якого дали мені змогу відчутно вдосконалити тезаурус перекладу, а також уточнити написання деяких власних імен, знов-таки, відповідно до їхнього автентичного вимовляння. Дякую також літературному редакторові Лесі Лисенко, яка з традиційною прискіпливістю вичитала текст перекладу й запропонувала низку його стилістичних покращень.

Олексій Панич
Київ, 18 грудня 2022 р.

2. КЛАСИЧНИЙ ІНТЕРНАЛІЗМ ЧІЗОМА

Короткий огляд. Аби дослідити зв'язок між підґрунтям та виправданням, я у цьому розділі звертаюся до поглядів Родеріка Чізома — або, точніше, до класичних поглядів Чізома (виражених у першому та другому виданнях його «Теорії знання» і його «Засадах знання»). У важливих відношеннях класичний інтерналізм Чізома виявляє багато наступності з деонтологічним інтерналізмом Декарта й Локка. Офіційний погляд класичного Чізома на епістемічне підґрунтя (або, як він це називає, позитивний епістемічний статус) полягає в тому, що підґрунтя стосується виконання епістемічного обов'язку, коли твердження так співвідноситься з особою, що вона краще виконає свій епістемічний обов'язок, прийнявши це твердження, ніж, наприклад, утримавшись від цього. Всупереч Чізому, я заявляю, що (1) якщо підґрунтя є таким, як його офіційно описує Чізом, більшість епістемічних принципів Чізома хибні, та (2) виконання епістемічного обов'язку (тобто епістемічне виправдання в його первинному й найприроднішому сенсі) не є ні достатнім, ні необхідним для підґрунтя.

Ключові слова: Чізом, інтерналізм, виправдання, позитивний епістемічний статус, підґрунтя

Елвін Плентінга

За останні близько тридцяти років Родерік Чізом запропонував низку дедалі витонченіших та проникливіших описів центральних понять теорії знання. Вочевидь, ми не маємо кращого варіанту, ніж почати з розгляду його плідного та взірцевого доробку. Напевно, центральним епістемологічним проєктом Чізома був розвиток *епістемічних принципів*: неконтингентних умовних суджень, антецеденти яких визначають відносини між особою S і твердженням A, а консеквенти визначають наявність в A деякого

кого, що викликає справжній інтерес; багато зі сказаного ним закликає до коментарів і навіть вимагає їх; було б надто невдячним вперто триматися вузьких рамок необхідного. Тому перед тим, як прямо розглянути його опис підґрунтя, я хочу прокоментувати дві інших цікавих грані його думки: (1) відносини Бонжура з класичним фундаменталізмом і його прихильність до розуму, та (2) успіх його аргументу на користь когерентистського виправдання емпіричних переконань.

А. Класичний фундаменталізм і довіра до розуму

1. Попередні питання

Бонжур вважає, що виправдання є питанням епістемічної відповідальності. Як саме? Наша мета — досягти істини; «когнітивні зусилля особи епістемічно виправдані лише і наскільки вони спрямовані на цю мету, що в дуже грубому сенсі означає, що особа приймає всі й лише ті переконання, про які вона має добру підставу вважати їх істинними» (с. 8). Тут постають питання. По-перше, чи справді ми *всі* маємо цю мету? Може, деякі з нас взагалі не мають всеосяжних когнітивних цілей? Можливо, інші люди мають різні всеосяжні когнітивні цілі — скажімо, комфорт, або спасіння, або слава і статки, або ментальне здоров'я? Хіба не можу я мати своєю первинною метою виконання моїх когнітивних обов'язків, у *сподіванні*, що завдяки цьому я матиму здебільшого істинні переконання, але не прагнучи цього останнього відкрито? (Так само, як я можу мати загальнішу мету жити правильно, жити відповідно до обов'язку, сподіваючись, що завдяки цьому я буду щасливий, але не прагнучи щастя відкрито). А як щодо уникання помилок? На думку Вільяма Джеймса, Вільям Кліффорд був у цьому питанні надто розбірливим та вибагливим: він недоречно та, в остаточному підсумку, нездорово боявся, що матиме якісь хибні переконання. Але навіть якщо Джеймс має рацію, хіба це не цілком правильно — намагатися уникати помилок так само, як і мати істинні переконання? (Якщо ваша єдина мета — мати істинні переконання, безумовно, вам просто потрібно мати якомога більше переконань). А хіба мета мати істинні переконання не була б точнішою? Я не надто зацікавлений у чистій *кількості* істини, як ніби що більше істин (хай яких тривіальних), то краще.

7. БАЕСІВСЬКИЙ КОГЕРЕНТИЗМ І РАЦІОНАЛЬНІСТЬ

Короткий огляд. Раціональність — не те саме, що підґрунтя. Але ідея раціональності і цікава сама по собі, і також важлива для міцного розуміння підґрунтя. У цьому розділі я спершу розрізняю щонайменше п'ять відмінних форм раціональності, а потім досліджую відносини між баєсіанством та раціональністю (в різних її формах чи розуміннях). Баєсіанці часто заявляють, що відповідність до баєсівських обмежень (таких, як узгодженість, зміна переконань через обумовлення, кінематику ймовірності чи Рефлексію ван Фраассена) є необхідною умовою раціональності. Проти цього погляду я заявляю, що (1) жодна з вирізнених мною форм раціональності не вимагає узгодженості, а деякі насправді вимагають неузгодженості, а (2) зміна переконань через обумовленість (або кінематику ймовірності) не є ні притомним ідеалом для пізнавців, ні вимогою до раціональності. На завершення, після досить розлогого розгляду Рефлексії, я заявляю, що ван Фраассен, безумовно, говорить важливі та, ймовірно, правильні речі про вимоги раціональної порядності щодо зобов'язань та намірів особи в плані зміни її переконань, проте раціональність насправді не вимагає від мене дотримання вимог Рефлексії.

Ключові слова: баєсіанство, узгодженість, когерентизм, обумовлення, ван Фраассен, кінематика ймовірності, раціональність, Рефлексія, підґрунтя

Елвін Плентінга

Нашим центральним предметом є ідея підґрунтя — того, достатня кількість чого, поєднана з істиною, гарантує знання. Баєсіанство як опис підґрунтя явно не є успішним; отже, з огляду на мету цієї книжки, на цьому, строго кажучи, можна було б ставити крапку. Але баєсіанство надто цікаве, щоби відкинути його так швидко.

Отже, коли сигнал передає інформацію, що $s \in F$, *завдяки тому*, що має властивість F' , коли носієм інформації є те, що сигнал $\in F$, тоді (й лише тоді) ми скажемо, що інформація, що F , *спричиняє* все, що спричиняє той факт, що сигнал $\in F'$. (KFI, с. 87)

Таким чином, з урахуванням (D_1), особа K знає, що $s \in F$, якщо і лише якщо (1) K переконана, що $s \in F$; (2) є сигнал r , що має деяку властивість F' , завдяки якій він передає інформацію, що $s \in F$; і (3) те, що r має F' , спричиняє переконання K , що $s \in F$. Оскільки ми можемо цілком безпечно вилучили посилання на властивість сигналу F' , завдяки якій він містить інформацію, що $s \in F$, цей аналіз зводиться до ідеї, що K знає, що $s \in F$, якщо і лише якщо K переконана, що $s \in F$, і це переконання спричинене сигналом, який передає інформацію, що $s \in F$. Отже, нам досі потрібно знати, як сигнал може передавати інформацію, що $s \in F$. Відповідь нам надає

(D_3) Сигнал r передає інформацію, що $s \in F$ = умовна ймовірність, що $s \in F$, за наявності r (і k), дорівнює 1 (але за наявності лише $k \in$ меншою за 1). (KFI, р. 65)

Як пояснює Дрецьке, k — це *вже наявне знання* отримувача інформації. Тому (D_3) буде точним лише з додаванням його *відносності*: сигнал може передавати інформацію, що $s \in F$, відносно вас, але не відносно мене. Ви вже знаєте, що $s \in F$; тому ймовірність того, що $s \in F$, відносно вашого вже наявного знання дорівнює 1; отже, відносно вас жоден сигнал не передає інформацію, що $s \in F$. Я не знаю, що $s \in F$; тому будь-який сигнал r , відповідно до якого ймовірність, що $s \in F$, за умови $r \& k$ дорівнює 1 (де k — моє вже наявне знання), передає відносно мене інформацію, що $s \in F$. Якщо ви знаєте, що $s \in F$, жоден сигнал не передає відносно вас інформацію, що $s \in F$; якщо ви не знаєте, що $s \in F$, то цю інформацію передає відносно вас будь-який стан справ, з кон'юнкції якого з тим, що ви знаєте, випливає, що $s \in F$. Тому ми можемо переформулювати (D_3) так:

(D_4) Сигнал r передає інформацію, що $s \in F$, відносно K , якщо і лише якщо $P((s \in F)/(r \& k)) = 1$ та $P((s \in F)/k) < 1$.